

Papieren sporen, de weerslag van een mensenleven

Carla van Beers, Hugo Doeleman en Wim van Oudheusden ■

De werkgroep 'Familiearchieven Beheer' onderzoekt of de realisatie van een centraal depot voor familiearchieven op particuliere basis mogelijk is. In 'Hoe geliefd zijn familiearchieven' (Archiefblad nummer 1, 2014) is het ontstaan van de werkgroep beschreven. Inmiddels zijn we een jaar verder en hebben we na vele gesprekken, consultaties, peilingen en e-mailreacties enkele ontwikkelingen in kaart kunnen brengen. Deze worden in dit artikel besproken: ze laten een gevarieerd beeld zien, met verschillende scenario's.

- a) Als rechtsvorm van waaruit gewerkt kan gaan worden heeft de werkgroep gekozen voor een stichting. Deze is voorlopig aangeduid als Stichting Familiearchieven Beheer (SFB).
- b) Er zijn tientallen mensen die het initiatief van een eigen depot voor familiearchieven toelichten, waarvan een deel bereid is een bepaald bedrag per meter per jaar te betalen.
- c) Het initiatief kan voor bestaande archiefdiensten heel interessant zijn, omdat door de activiteiten van SFB er tal van archieven opgespoord kunnen worden. Samenwerking kan taken van archiefdiensten ondersteunen. Lees ook 'Een gedeelte betrokkenheid voor het beheer van familie-archieven?' door Theo Vermeer (Archiefblad, nummer 4, 2014) waarin hij aangeeft dat de 'contextgerichte' manier van selecteren met een speciale aanpak ('een overtreffende trap') voor alle betrokkenen uitkomst biedt.
- d) De ideeën van SFB sluiten aan bij de aanbevelingen van de Raad van Cultuur. Zo zou een *stimuleringsfonds* de particuliere collecties die van evident nationaal belang zijn, in goede, geordende en toegankelijke staat kunnen brengen. 'De maatschappij wordt steeds meer gekenmerkt door het nemen van initiatieven door niet-overheidsinstaties en -groeperingen. Overheden kunnen steeds minder zelfstandig en eigenhandig taken uitvoeren en initiatieven ontwikkelen. Voor onze toekomstige geschiedschrijving worden de particuliere archieven van steeds groter belang. Bovendien kan geconstateerd worden dat een compleet beeld van historische gebeurtenissen steeds minder kan worden gereconstrueerd vanuit de archieven van één zorgdrager', aldus de Raad (2011).
- e) In het Archiefconvenant 2012-2016 zijn afspraken gemaakt over de gemeenschappelijke doelen die de overheid nastreeft. Daarbij richt het onderdeel 'het documenteren van de samenleving' (Programmalijn 4) zich specifiek op particuliere archieven. f) In de diverse gesprekken en ontmoetingen van de werkgroep met professionals in het vakveld komt steeds weer het gemis van het voormalige Centraal Register voor Particuliere Archieven ter sprake.

Illustratie Nisha Alberti.

- g) Er blijft onduidelijkheid over het begrip 'familiearchief'. Het bredere opgevat worden tot particuliere of burgerarchieven? Dit omdat het aantal families met een familiearchief geringer is dan het aantal burgers met interessante te bewaren collecties.
- h) Realisatie van een gezamenlijk depot in eigen beheer is op korte termijn niet haalbaar, maar starten met een voorlopige (gratis) bewaarplaats bij derden kan wel.
- i) De werkgroep ziet vier scenario's om haar doelen te verwezenlijken. Er zijn uiteindelijk meerdere wegen die tot realisatie kunnen leiden. Het gaat immers om het veiligstellen, inventariseren en ontsluiten van familiearchieven, zodat ze voor opeenvolgende generaties bewaard en toegankelijk kunnen blijven.
- j) SFB wil periodiek een 'Dag van het Familiearchief' met bijbehorend symposium in het leven roepen om de bewustwording rondom de vaak kleine archieven, archivalia en collecties in particulier bezit te vergroten.
- k) Het einde van het papieren tijdperk is aangebroken, daarom is het juist nu van zeer groot belang voor de toekomst om de resten van vandaag niet te snel weg te gooien.

Een familiearchief uit de collectie van Stichting Indisch Familiearchief (Den Haag).

Scenario 1: Aansluiting bij een bestaande instelling

In onze tijd is er steeds meer sprake van opheffen of samenvoegen van diensten, winkels, archieven en bibliotheken. Voor de aparte instellingen/diensten zijn de vaste kosten te hoog worden en is voortbestaan alleen nog maar mogelijk wanneer de lasten gedeeld kunnen worden. Vanuit deze invalshoek ligt het voor de hand dat de realisatie van een gezamenlijk depot voor familiearchieven een grote kans van slagen heeft als het in samenwerking met een andere organisatie of instelling opgezet kan worden. In eerste instantie zou een reguliere archiefdienst de uitgezegen plek zijn omdat zij ook belang hebben bij het behouden en behoeven van particuliere archieven. In de praktijk is het echter best lastig, omdat archiefdiensten doelstellingen hebben die vanwege het selectiebeleid kunnen botsen met de belangen die door SFB in haar statuten geformuleerd zijn. Archiefdiensten die door SFB in haar statuten beheerd worden in de eerste plaats de (gemeentelijke) overheid, terwijl door SFB het belang van de burger of een familie voorstaat.

Een SFB-collectie is voor toekomstige onderzoekers en historici van belang vanwege de bijzondere sociale of maatschappelijke aspecten; in deze archieven komt het alledaagse leven aan bod. Een inspirerend voorbeeld voor ons is de Stichting Indisch Familiearchief. Zij hebben hun archief veilig opgeborgen in het depot van het Haags Gemeentearchief en ze kunnen twee dagen in de week gebruikmaken van de studiezaal van het Haags Gemeentearchief.

Scenario 2: Onafhankelijkheid waarborgen

De samenwerking met reguliere archiefinstellingen of met thematische instituten kan evengoed gewaarborgd worden wanneer de stichting haar onafhankelijkheid bewaard. In dit geval zal SFB ruimte zoeken bij een commerciële archiefaanbieder of een bedrijf met te veel lege en ons passende ruimtes. f) SFB zal in dat geval op zoek moeten gaan naar een (gast-)locatie, van waaruit zij werkt en belangstellingen kan ontvangen. Net als bij scenario 1 zal de stichting werken met vrijwilligers die helpen bij het inventariseren van de archieven die de particulieren aanbieden. SFB hecht bij haar keuze van een bewaarplaats groot belang aan continuïteit.

Scenario 3: De rol van mediator uitbouwen

Een andere mogelijkheid is dat SFB nog geen eigen bewaarplaats gaat behouden, maar zich eerst op ondersteunende taken zal toeleggen. SFB stimuleert samenwerking tussen particulieren en reguliere archiefinstellingen en kan zich bijvoorbeeld met de ontsluiting van familiearchieven bezighouden, en het verloren gegane Centraal Register van Particuliere Archieven opnieuw opzetten. Het lokaliseren en inventariseren van een archief vormt een essentieel onderdeel van het duurzame beheer. SFB vervult daarbij in de eerste plaats de rol van bemiddelaar. Later kunnen de taken uitgebreid worden en een dienstverlening die specifiek depotruimte voor particulieren aanbiedt.

Post uit het archief van Spauk Systra (Den Haag).

Scenario 4: Een stuurorgaan

SFB is voortgekomen uit een particulier initiatief en zal formeel opgericht moeten worden wanneer een van de bovenstaande scenario's levensvatbaar blijkt te zijn. Is dat niet het geval, dan zal de oprichting van een stichting achterwege blijven. De werkgroep kan als een stuurorgaan verder functioneren om het in eigen beheer houden van familiearchieven te blijven promoten. Het concept van een centraal of gezamenlijk depot voor familiearchieven blijft dan op de plank liggen, misschien dat het in de nabije toekomst opnieuw relevant wordt.

Besluit

Er zijn dus nog geen concrete keuzes of plannen gemaakt. Wel staat vast dat particuliere, burger- of familiearchieven het algemene belang van de 'Collectie Nederland' zullen dienen. Het gaat om de (papieren) sporen, de weerslag van mensenlevens. De samenwerking bestaat immers niet alleen uit overheidsinstellingen. Wat SFB betreft zijn particuliere archiefvormers zelf verantwoordelijk voor het beheer van een archief of een collectie. Wat eigendomsrecht betreft: burgers blijven altijd de keus houden om het archief in bezit te staan of om het te schenken. Concluderend kan gekeurd worden dat de doelstellingen van SFB alleen gerealiseerd kunnen worden met medewerking van belanghebbende partners. De werkgroep zal daarom het komende jaar trachten om het draagvlak voor haar ideeën te vergroten. ■

Carla van Beers, Hugo Doeleman en Wim van Oudheusden ■
werkgroep Bewaarplaats Familiearchieven. Volg de ontwikkelingen op www.familiearchieven.nl/stichting.html. Reageren kan via info@familiearchieven.nl.